

23.73x33.87	1/2	9 עמוד	הארץ - כותרת	30/11/2020	75313124-6
יחמות קרן אברה - 23310					

יהודים וערבים נמנעים מעבודה משותפת בלימודיהם במוסדות להשכלה גבוהה

מחקר מקיף וראשון מסוגו מציג תמונה רגשית מורכבת וחוסר מוטיבציה ניכר בכל הנוגע לחברויות בין המגזרים

שירה קזרי-עובדיה

סטודנטים בעברית, ב־2019. "זה מביך להתערבב", אומרת ראש יחידת הגיוון באוניברסיטה למצולמים אין קשר לכתבה צילום: אוליביה פיטוסי

הית'ם אלנבארי, סטודנט בש"נה השלישית לעבודה סוציאלית במכללת ספיה, מונה על כף יד אחת את מספר הפעמים שבהן כתב עבודה משותפת עם חבריו היהודים לכיתה. "בעבודות הזור" גיות תמיד הגשתי עם חבר בדואי", הוא מעיד, "דווקא רציתי לעבוד יחד עם סטודנטים אחרים, אבל אף אחד לא פנה אליי".

לדבריו, גם הוא עצמו לא ממש ניסה ליוזם קשר מהסוג הזה. "למה? כי אני חושש שיגידו לי 'לא', וזו הרגשה לא טובה", הוא מסביר. לדעתו, הסטודנטים היהודים בכיתה חששו שרמת הע"ברית שלו תפגום ברמת הכתיבה ותגרום להורדת הציון הסופי. רק בעבודות קבוצתיות גדולות יותר הזדמן לו לעבוד עם סטודנטים יהודים, "פשוט כי אין ברירה – אנחנו תמיד שניים-שלושה סטודנטים בדואים, אז אם צריך לעבוד בקבוצות של חמישה ברור שיהיה ערבוני". אלא שגם אז, שיתוף הפעולה חלקי ביותר. "מחלקים משימות, כל אחד עושה משהו ובסוף מחברים הכל יחד. זהו".

אלנבארי אינו לבד. מחקר מקיף, ראשון מסוגו, שנעשה בקרב כ-5,000 סטודנטים יהודים וערבים מ-12 מוסדות אקדמיים שונים, מציג את החסמים הרבים שמונעים שיתוף פעולה של יהודים וערבים במסגרת הלימודים. המחקר נערך בשיתוף עמותת יוזמות אברהם, ארגון יהודי-ערבי הפועל לקידום השוויון בין יהודים וערבים, וקרן רוטשילד. הוא נעשה על ידי מרכז "אקורד" לפסיכולוגיה גיה חברתית באוניברסיטה העברית. במסגרת המחקר נבדקו, בין היתר, מידת המוטיבציה של חברי הקבוצות השונות לעבודה משותפת ולהיכרות זה עם זה, וכן נור"שאים כמו סטריאוטיפים ותחומ"ש השייכות של היהודים והערבים למוסד הלימוד.

"האקדמיה היא המקום הראשון שבו הערבים פוגשים יהודים, ויש הרבה פחד", אומר אלנבארי. "אנשים לא מרשים לעצמם להתקרב. עכשיו הכל ממילא בוז, אבל בתקופה שהיינו בקמפוס זה מאוד בלט: בהפסקה על הדשא ערבים יושבים עם ערבים, יהודים עם יהודים".

חוויותיו של הדיל אבו-עוידה, סטודנטית להוראה במכללת אחוה, אינן שונות בהרבה מחוויותיו של אלנבארי. "כשרק התחלתי ללמוד בקמפוס, חששתי לדבר עם הסטודנטיות היהודיות", היא משחזרת, "אני מבינה טוב כשמדברים איתי בעברית, אבל היה לי קשה לדבר בעצמי. פחדתי שלא יבינו מה אני רוצה לומר, מה פחדתי שאולי לא יבינו אותי נכון. אולי אגיד בטעות משהו מע"יב בלי שהתכוונתי".

היתה מחשבה שאם תיקח אנשים מקבוצות קונפליקט ותיתן להם לשהות יחד באותו מקום, זה יספר פלאים את היחסים ביניהם", מפרט הלפרין, שעשה את המחקר, לצד סיוואר עא-סלה, לי אלדר וד"ר יוסי חסון – ממרכז אקורד גם כן. אולם, לדבריו, "מחקרים בפסיכולוגיה החברתית מגלים שזה פשוט לא נכון".

לדבריה של עסאלה, שהובילה את המחקר "לאקדמיה יש פוטנציאל לקדם חברויות בין יהודים לערבים, אך כרגע זה לא מתורגם לשינוי מהותי בתפיסות של הסטודנטים זה על זה: הפוטנציאל נותר בלתי ממומש".

סטודנט במכללת ספיר: בהפסקות בקמפוס ערבים יושבים עם ערבים, יהודים עם יהודים

ואכן, המחקר עולה כי לא רק שהמוטיבציה ליצירת קשרים חברתיים אינה משתפרת לאורך שנות התואר – במקרה של הסטודנטים היהודים היא אפילו יורדת מעט: הסטודנטים נשאלו אם היו מעוניינים לעבוד, ללמוד או לגור בקרבת יהודים או ערבים בעתיד – בהתאם לקבוצה שהם משתייכים אליה. אצל הסטודנטים היהודים, המוטיבציה לכך היתה נמוכה יותר לכתחילה. יתרה מזו: בהשוואה בין סטודנטים בתחילת התואר ובין כוגרי תואר ראשון, היא אף ירדה מעט. גם אצל

למשל, כשנהאונד סמרי, סטודנטית שנה ג' בחוג למערכות מידע באוניברסיטת חיפה, נשאלת על קשריה עם יהודים, היא מעידה שיש לא מעט כאלה: "אני אישית בן אדם חברותי, מעולם לא היתה לי בעיה ליצור קשרים", היא אומרת בשיחה עם "הארץ". אך כשהיא מתבקשת לספר על שיתוף פעולה אקדמי עם סטודנטים יהודים, הטון משתנה: "האמת שלא יצא לי", היא מודה, "פשוט תמיד בחרתי להגיש תרגילים עם אנשים שכבר הכרתי מקודם, ויצא שהם היו ערבים". כשמסטר הבא, היא אומרת, יהיו לה הזדמנויות ליצירת קשרים חדשים. "יש לי קורס שאני לא מכירה בו אף אחד, אז אולי".

פוטנציאל לא ממומש

"אף שמספר הסטודנטים הערבים גדל, אין כמעט ניצול של המצב הזה בתור הזדמנות לשיפור היחסים בין יהודים לערבים במדינה", אומרת יעל מעין, מנהלת מחלקת לימוד והדרכה לחברה משותפת בא"ר גון יוזמות אברהם. לדבריה, מדובר בהחמצה, משום שמחקרים לאורך שנים הראו שעבודה למען מטרה משותפת משפיעה לטובה על יחסים בין קבוצות בקונפליקט.

פרופ' עירן הלפרין, העומד בראש מרכז אקורד, מוסיף ומסביר כי אף ששהות משותפת בקמפוס היא תנאי הכרחי – עדיין היא אינה מספקת. "פעם

אף שהנתק בין שתי הקבוצות מוחשי, שיעור הסטודנטים הערבים במוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל דווקא עולה בהתמדה בשנים האחרונות, בכל התארים. בשנת הלימודים האחרונה היה שיעור הסטודנטים הערבים לתואר ראשון 18%, קרוב לשיעורם באוכלוסייה – לעומת 11% לפני עשור. בתואר השני היה שיעור הסטודנטים הערבים 15%. בתואר השלישי שיעורם של הסטודנטים הערבים עדיין נמוך למדי לגבי חלקם באוכלוסייה, והוא הסתכם השנה ב-7%.

אולם מהמחקר עולה כי סטודנטים יהודים וערבים עדיין ממעטים לשתף פעולה במסגרת הלימודים – והמוטיבציה שלהם לקרבה חברתית אינה עולה לאורך שנותיהם באקדמיה. כך, רק 15% מהסטודנטים דיווחו שהשתתפו לעיתים קרובות בעבודה משותפת (כמו עבודות סמינר ומ"טלות אקדמיות אחרות) עם סטודנטים ערבים, לעומת קרוב ל-60% שדיווחו כי לא שיתפו פעולה עם ערבים כלל, או ששיתפו פעולה לעיתים רחוקות בלבד. מטבע הדברים, הסטודנטים הערבים שיתפו פעולה עם יהודים בשיעור גבוה יותר: 37% מהם שיתפו פעולה עם יהודים לעיתים קרובות. ועדיין, כשליש מהם העידו שלא עבדו כלל, או שעבדו לעיתים רחוקות בלבד, עם סטודנטים ערבים.

לעיתים, כשפורטים את הנתונים הללו לסיפורים אישיים, התמונה שמתקבלת מורכבת. כך

12.78x32.55	2/2	עמוד 9	הארץ - כותרת	30/11/2020	75313125-7
יחזמות קרן אברה - 23310					

בחובכם את הפוטנציאל הגדול ביותר להגברת המוטיבציה לק" רבה חברתית", כותבים העורכים, "על הנהלת המוסד לפעול לשי" תוף פעולה מסוג זה, לבחון כי" צד אפשר לעודד עבודה משותפת של סטודנטים ערבים ויהודים בקורסים ולאחר את הקשיים הכ" רוכים בכך".

בשטח, נראה שאכן זה הפת" רון האפקטיבי ביותר. "בקורסים המעשיים, כאשר הסטודנטים מחויבים לדבר זה עם זה, נוצרת הזדמנות לפגוש אנשים מחוץ לסטיגמה", אומר אובארגה. זה קורה בעיקר כאשר שני סטודנ" טים, יהודי וערבי, נשלחים להת" מחות יחד במקום עבודה חיצוני. "פתאום מדברים על משפחה, על תוכניות לעתיד. זו הזדמ" נות לפגוש אנשים מחוץ לסטי" גמה, ויש לזה ערך מוסף", הוא מפרט, "צריך היה לבנות תוכנית מסודרת – למשל נקודות בונוס על עבודה אקדמית משותפת בין יהודים לערבים, בתור תמריץ לחיזוק הקשר".

אך בפועל, יצירת החי" בורים האלה לא תמיד פשו" טה. "מרצים מרגישים שזה לא תפקידם, כאנשי אקדמיה, להתערב באינטראקציה בין הס" טודנטים", אומרת מיכל ברק, העומדת בראש יחידת הגיוון באוניברסיטה העברית, "זה נוגד את הדני"א של האוניברסיטה כפי שהם מבינים אותו – מבחינתם הסטודנטים הם 'ילדים גדולים', וזה לא תפקיד המרצים להתערב בשאלה עם מי הם יעבדו".

ובכל זאת, בעבר נעשו כמו" סד ניסיונות נקודתיים לחיבור אקטיבי בין סטודנטים בתוך הכיתה. כך למשל, במעבדות הכימיה הסטודנטים מתחלקים לזוגות לפי בחירתם, אך הזו" גות מצוותים לקבוצות גדולות באופן יזום, כדי שיכללו גם חב" רים מקבוצות שונות. "זה שיפר את האינטראקציה, וגם העלה את רמת הציונים של הכיתה באפן כללי", אומרת ברק.

בסמסטר הקרוב ("בתקווה שנ" חזור לקמפוס", מעירה ברק) יח" לו לפעול באוניברסיטה גם כמה קורסים, שבמטלת הסיום שלהם יהיה חלק נכבד לעבודה משותפת של יהודים וערבים. עם אלה ייכללו קורס בחירה שבמסגרתו יידרשו הסטודנטים לתכנן מרחב רב-תרבותי בתוך הקמפוס, בק" בוצות מעורבות של יהודים וער" בים; וקורס יומות עסקית במזרח העיר ובמערבה, שגם מטלת הסי" כום שלו צריכה להיעשות בשות" פות של שתי הקבוצות. אך ברק יודעת שלא די בכך. "בסוף הקו" רסים האלה הם פנייה למשוכ" נעים", היא מודה, "האתגר הוא בקורס הרגיל, במעבדה הרגילה. זה לא רק בין יהודים לערבים – גם בין דתיים לחילוניים, ותיקים ועולים. בסוף סטודנטים בוחרים להישאר בדרך כלל במרחב הב" טוח שלהם, כי זה מביך להתער" בב. האתגר שלנו הוא לעבוד יחד עם הסגל האקדמי, ולחשוב כיצד להעמיק את שיתוף הפעולה בין הקבוצות בתוך הקורסים עצמם".

הצד האחר, רובם העניקו ציון נמוך לפחד – אף שרמת הפחד של היהודים מהערבים גבוהה יותר מזו של הערבים מהיהודים. גם בדירוג הכעס שחשו כלפי הק" בוצה השנייה, נתנו מרבית המש" תתפים ציון בינוני – 3 מתוך 6 – שני הצדדים במידה שווה. הרגש שזכה לציון הגבוה ביותר בשתי הקבוצות הוא "תקווה לדו"קיום".

סטודנטית באחוזה: חשתי לדבר עם הסטודנטיות היהודיות. פחדתי שלא יבינו אותי

לצד כל אלה, המשתתפים נשאלו גם על מספר החברים מהקבוצה השנייה, בשלבים שו" נים של הלימודים. סטודנטים יהודים דיווחו שלפני תחילת הלי" מודים בקושי היו להם חברים ער" בים – 0.6 חברים בממוצע. אח" רי התואר, המספר הזה עלה ל-1.1 חברים. חבר ערבי אחד בממוצע לכל סטודנט יהודי. הערבים דיווחו על מספר גבוה יותר של קשרי חברות עם יהודים לפני תחילת הלימודים (1.3 חברים בממוצע), ואמרו שבתום הלימודים עלה המ" ספר הזה ל-2.2 חברים. עם זאת,

הסטודנטים הערבים נרשמה ירי" דה לאורך השנים, אך מתונה יותר. "אנחנו רואים את זה בשטח", אומר עאמר אובארגה, מנהל היחידה להנגשת ההשכלה לחב" רה הערבית במכללת ספיר. "כמ" עט שלא נוצרים קשרים חברתיים ואקדמיים בין המגורים, וצריך לעבוד קשה כדי שזה יקרה". במסגרת תפקידו, אובארגה ממונה על ליווי הסטודנטים דוברי הערבית לאורך לימודיהם, והוא מכיר היטב את הקשיים. "רוב הס" טודנטים הערבים בדואים מעולם לא פגשו יהודים לפני שהגיעו למכללה, ולהפך. הפערים התר" בותיים אדירים", הוא מעיד, "בתוך היישובים הם מכירים את הקו" דים ההתנהגותיים, ופתאום הכל שונה. ביחס בין המינים, למשל: האם לגיטימי לפנות לסטודנטית יהודייה כדי לעשות איתה עבודה משותפת? הם לא יודעים, וגם אין להם עם מי להתיעץ, כי ההורים שלהם לא למדו באקדמיה. יש הר" ב חשש, וזה יוצר הימנעות".

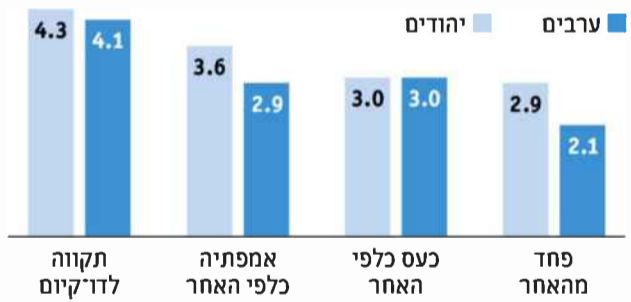
לא מפחדים

המועצה להשכלה גבוהה והמוסדות האקדמיים מייחדים כיום מאמצים ניכרים לליווי סטו" דנטים ערבים לאורך שנות לימו"

מידת העבודה המשותפת בפרויקטים וקבוצות סמינר

רגשות כלפי הקבוצה האחרת
n=1 כלל לא; 6 = במידה רבה

עורכי המחקר מדגישים כי גם לא" חר הלימודים, מספר החברים מה" קבוצה השנייה נותר נמוך למדי. מה שיכול לשפר את את המו" טיבציה ליצירת קשרים הדדיים בין הקבוצות הוא עבודה משותפת בקורסים אקדמיים. אך שלא כמצופה, דווקא קבוצות מנהיגות ודיאלוג למיניהן כמעט שלא הש" פיעי לטובה על המוטיבציה של סטודנטים לעבוד יחד. אולי משום שהן פונות ממילא למשוכנעים, אולי משום שהן רלוונטיות רק למיעוט מבוטל מאוד של סטודנ" טים. ואולי משום שדווקא הן מח" דדות את הפערים בין הקבוצות. בעקבות ממצאי המחקר, ביוזמות אברהם ובקרן רוטשילד ממליצים למוסדות ההשכלה הג" בוהה להשקיע ביצירת הזדמנויות ללמידה בקבוצות קטנות במסגרת הקורסים, ובעידוד אקטיבי לק" בה בין הקבוצות. "שיתופי פעולה בין סטודנטים יהודים וערבים במ" סגרת קורסים וסמינרים תומנים

דיהם, בין היתר בניסיון לצמ" צם את שיעורי הנשירה – שע" דיין גבוהים אצלם לעומת שאר הסטודנטים. בין היתר, מופעלת במסגרת מאמצים אלו תוכנית "שער לאקדמיה", המלווה סטו" דנטים בדואים בשנותיהם הרא" שונות ללימודים. לפי עורכי המחקר, המאמצים האלה חשובים – אך הם אינם מס" פיקים. "יש מערך של מלגות ומ" לוויים, המון דברים שנועדו לסייע לסטודנטים בקבוצת המיעוט", אומר הלפרין, "אבל כל אלה לא מתייחסים מספיק לשאלת המ" פגש בין הקבוצות. אם סטודנט מגיע לכיתה והוא מרגיש שהוא לא חלק מהכיתה, ואף אחד לא רוצה לעבוד איתו – זה מצביע על כך שיש סוגיות שלא ניתן עליהן מענה כרגע". אולם לצד הנתונים המעי" דים על ניכור, המחקר מציג גם פתח לתקווה: כשנשאלו המש" תתפים בנוגע לעמדותיהם כלפי